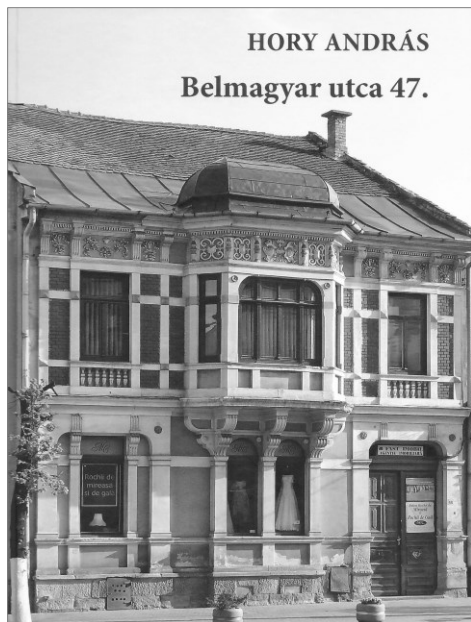

Hory András: *Belmagyar utca 47.*

Egy kis kolozsvári diák élete a 19. század végén.

Sajtó alá rendezte, szerkesztette és az előszót írta Sas Péter.
Művelődés, Kolozsvár 2024. ISBN 978-606-8980-45-4, 232 old.

Kolozsvár történelmi belvárosának egyik főutcája volt a Belmagyar utca. Említették Belső Magyar utcaként is, ami arra utalt, hogy a hosszú, az egykori Szentpéter településig vezető Magyar utcának a várfalon belüli szakszán helyezkedett el. A falon túli szakaszt már a Külső (Magyar utca) jelző illette meg. Aztán 1899-ben, a nagy átkeresztelési igyekezetben az utca elnevezését jobban megosztották, a belső részt Kossuth Lajosról nevezték el, a külső maradt egyszerűen Magyar utca. A házakat is átszámozták, a 47. szám ma az 50. számot viseli. Kossuth Lajos nevét aztán hol Foch marsall, hol V. I. Lenin nevével helyettesítették, jelenleg az 1989. december 21. történelmi dátum olvasható a névtáblákon. Az egyemeletes kis rokokó homlokzatú ház túlélte a történelmi viszontagságokat. Pedig az 1980-as évek közepén tervbe vették a lebontását, de valahogy a határon maradt. Tőle keletre, az egykori harangöntő Andrásosfszki család telkein felépült egy modern „pártszálló”, a Victoria. A folytatásra, egészen az unitárius püspöki ház környékéig már nem maradt idő. A címeres, háromtengelyes loggiás épület Hory-házként vonult be a város-történetbe. Tudtuk, hogy híres emberek laktak itt, de csak a most megjelent kötet ad betekintést a polgárház belső életébe, még építéstörténetébe is.

A ház az Andrásosfszki család révén jut a Horyak birtokába. Andrásosfszki Efraim lánya, Mária férjhez ment Magyar Mihály városi és unitárius egyházi tanácsoshoz, a város egyik legmódosabb és kitűnően gazdálkodó polgárához. Három gyermekük született: Géza, Ilona és Mihály. Géza komolytalan élete, könnyelmű házassága és válása az egész család jólétét veszélybe sodorta. A kisebbik fiú, ifjabb Mihály a ház udvarán nyomdát alapított 1880-ban, és több lap kiadójaként, végül mint a függetlenségi párt kolozsvári sajtóorgánumának, az *Ellenzék*nek a szerkesztője, kiadója vált ismertté. A lap szellemi vezére, a politikus Bartha Miklós a család

baráti köréhez tartozott. A ház a leánytestvér, Ilona révén kapcsolódik a Hory családhoz.

A Horyak Szabolcs megyéből származtak. Hory Farkas azonban Magyar-gerőmonostoron telepedett le, a kalotaszegi falu lelkészeként erdélyivé vált, s költőként is próbálgatta pennáját. Két gyermeke örökölte tehetségét. Gyarmathy Zsigáné Hory Etelka (1843–1910) regényíró lett, de főleg a népi kultúra felkarolásával érdemelte ki a „Kalotaszeg nagyasszonya” címet. Hory Béla (1845–1909) vármegyei árvaszéki elnök mintaszerű tisztviselőként vált közzismertté, de költőként és szerkesztőként is jelentkezett, kiérdemelve az Erdélyi Irodalmi Társaság tagságát. A református teológiai fakultás gondnokául választották. A bankélettől sem volt idegen. Tekintélyt és valamelyes anyagi biztonságot teremtett családja számára. Feleségül véve Magyar Ilonát jelentős vagyon részesévé lett. A házaspárnak négy gyermeke született. Az első, Zoltán korán meghalt, az 1883-ban világra jött András – e kötet szerzője – szép politikai karriert futott be, s mint emlékiró is figyelemre méltó. A harmadik gyermek, Tibor betegsége miatt szomorú sorsra kárhoztatott. A negyedik, az egyetlen leány, az 1890-ben született Hory Etelka, bece- és írói nevén Tussi, műfordítóként tett valamelyes ismeretségre szert.

Egy ilyen családban születve Hory Andrásnak minden lehetősége megvolt, hogy a polgári világban érvényesüljön, s akár a legmagasabb tisztségekbe is eljusson. Párizsi és kolozsvári egyetemi

tanulmányai végeztével királygyűrűs doktorátust szerzett, és külügyi szolgálatba lépett. 1912–13-ban Bukarestben követségi titkár. 1918 elején a bukaresti béketárgyalásokon képviseli a kormányt. 1919-től ugyanott követségi tanácsos. A következő években már mint rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter a belgrádi magyar követséget vezeti. Később a római és a varsói követség élére kerül, a külügyminiszterhelyettesi méltóságig emelkedik. Különös jelentőségűek az 1940. augusztus 16–24. közötti Turnu-Severinben folytatott tárgyalásai a román kormány képviselőjével Erdély felosztásáról. Közzismert e tárgyalások kudarca, s következménye az augusztus 30-án meghozott második bécsi döntés. Hory 1945 utáni élettörténete még feldolgozásra vár. Először Bécsben telepedett le, majd az Amerikai Egyesült Államokba költözött. Mindenütt a magyar ügyért tevékenykedett. Utolsó éveit újra Bécsben töltötte, ahol 1971. április 2-án érte a halál. A száműzetésben több politikai tanulmánya mellett megírta visszaemlékezései sorozatát az 1887-től 1942-ig terjedő időkről. Ezeket hat gépírással kötötten a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattára őrzi. Egy válogatás *Bukaresttől Varsóig* címmel (Budapest, 1987) jelent meg belőlük az 1921–1942 közötti időszakra vonatkozóan Pritz Pál sajtó alá rendezésében. Most Sas Péter tette közzé az első, az 1887–1901 közötti időszakra vonatkozó kötet szövegét.

Hory András önéletírása az 1880-as évek Kolozsvárának rövid leírásával

indul. Körültekintünk a Nagypiacon, a közismert Főtéren, a nevezetes épületeken, a csatornázás nélküli sáros utcákon, a vízellátás nehézségein. Az építkezési láz éppen stagnál, de a városfalak többségét már lebontották. Aztán betérünk a Belmagyar utcába, elérünk a 47. számhoz, ahol a szerző született. 1886-ot írnak, és karácsony közeledik. Innen-től indul az emlékezések sora. Ekkor még bátyja, a már iskolába járó Zoltán a példaképe, az okos, erős, szép kisfiú, akit alig 9 éves korában elvisz a halál. Az igazi példakép és mérce az édesapa lesz, és valamennyire a keresztapa is, Bartha Miklós. A lapalapító, jeles hírlapíró ekkor már országgyűlési képviselő a fővárosban. Az *Ellenzék* című lapot a családi ház hátsó épületében nyomtatják, úgyhogy Bartha ott gyakran megfordul.

A család feje, az édesapa a megfellebbezhetetlen tekintély. Megtudjuk, hogy Hory Béla Pesten jogászkodott, ott számos befolyásos barátot szerzett. A közéletben Kolozsvárt is elismert személyiség. Béla-napokon még az alispán is eljön köszönteni őt. Az ő és Bartha Miklós elveit ekképpen összegzi a szerző: „Központjában a haza, a szabadság, a nemzeti függetlenség, az irodalom, a kedves családi ház, az otthon állott, amelynek levegőjét emberbaráti szeretet, erős hazafias érzés, mély vallásosság, a családi hagyományokhoz és az egymáshoz való ragaszkodás, minden szépért és jóért való lelkesedés töltötte be.” (71. old.) Ideáljukat a 48-as eszmék határozták meg. Állandó beszédtemájuk

volt a szabadságharc. Hory a kolozsvári Március 15. Bizottság kezdeményezői közé tartozott, ez szervezte az évenkénti március 15-i ünnepségeket. A családban csak egyetlen kormánypárti „mameluk” akadt, az öreg Gyarmathy Zsigmond. Kossuth Lajos halálát a család is gyászként éli meg. Hory tapintatos, kitűnő nevelőként jelenik meg. Fiát nem tiltja, de rávezeti a tilalmakra. Így felvilágosítja az anyagi helyzetükről, a nagybátyja költekezéseiről, s ezzel takarékosagra inti. Megbízza a könyvtár rendezésével, s ezzel ráneveli a könyvszeretetre. Lebeszéli a huszárönkéntességről, amely csak pénzkidobás volna. Viszont Párizsba küldi nyelvet tanulni, világot látni. Az italozással kapcsolatban is csattanós a véleménye: ki-ki annyit igyék, amennyit elbír. A családban nincsenek éles vitatkozások, tettelességre soha sem vetemednek. Az édesanya angyali jóságú és közszeretetlenk örvend. Az anyai nagymama a múltat képviseli. Amikor felsorolja a várost körbeölelő Magyar-birtokokat, a város hely- és dűlőneveinek özönét említi.

A szülőház története is az emlékezések közé sorakozik, hiszen két épületrészből áll: a homlokzati földszintes házból és az udvari szárnyból. A homlokzatiban lakik a család, a földszintes szárnyban szerkesztik és nyomtatják az *Ellenzéket*. A homlokzati ház emeletessé építése 1892 körül nagy anyagi erőfeszítésébe kerül a családnak. Egy ideig az emeleti lakást bérbe is adják. A ház mögött kis kert terül el egyik sarkában filagóriával, ahol lehet játszani és tanul-

ni is. A kisfiú a szemei láttára megjelenő napilap és az ifjúsági *Kis Lap* hatására indítja meg a *Kis Ellenzék* című kéziratos tudósítóját. Sőt, később az iskolában a hivatalos *Remény* című diáklap mellett a Kós Károly osztálytársa szerkesztésében megjelenő *Tárogató* című lapnak is munkatársa lesz.

A család mellett az iskola volt nagy hatással a fiatalra. Eleinte házitanítók napi egy-egy órában készítették fel az elemi ismeretekre. De volt német és francia kisasszony is mellette. Édesapja határozott úgy, hogy a IV. elemi osztályt már a Református Kollégiumban járja ki. Felvételi vizsga alapján került az osztályba. Eleinte nehezen illeszkedett be a néha durva, jórészt bentlakó diákok közé, akik idegennek tartották a jól öltözött, ápolt külsejű kisfiút. Ettől kezdve szinte tanévenként beszámolót kapunk az iskolai életről, a tanárokról és a vizsgákról. A tanárok többségét igen nagy tisztelettel emlegeti. Az V. gimnáziumi osztálytól kerül a nagy tekintélyű professzorok keze alá. Latintanáruk, Balogh Károly igen szigorú, de Horynak a latin jól megy, s a nyári szünidőben előre tanulmányozza az ókori szerzőket. Nehezebb dolga van azonban Borcsa Mihály görögóráin. Mégsem örvend, amikor megtudja, hogy tanára megzavarodott, és a jóval engedékenyebb Geréb Márton veszi át az osztályt. Szathmári Ákos érdekesen tanította a fizikát, azonban csak egyszer, „kollokviumszerűen” feleltetett, ami egy negyedévi anyag jó ismeretét feltételezte. Akadt a tanári karnak kevésbé

respektált tagja is: Gráf Jakab némettanárral sokat élcelődtek. Az iskolában is ugyanazokat a 48-as függetlenségi eszméket élgették, mint a családban. Nagy hatással volt rá az az iskolai pályázat, amelyre egy történelmi dolgozatot, németből pedig magyarra fordítást lehetett beadni. Ő az 1867-es kiegyezésről írt díjnyertes tanulmányt: „Az egész kis dolgozat azt a szellemet tükrözte vissza, amely a Belmagyar utcai házat betöltötte, s az ott megforduló függetlenségi politikusoknak azt az álláspontját, hogy [a] Magyarország és Ausztria közötti viszony nem reál-, hanem csak perszonális unió. Legalábbis ilyennek szerették volna látni, és erre törekedtek.” (188. old.) Édesapja kinyomatta a dolgozatot, s elküldték azt a rokonoknak, ismerősöknek.

Hory ismételten visszatér arra, hogy céljául tűzte ki királygyűrűs doktorrá avatását. Éppen ezért minden tanév végén nagyon vigyázott, nehogy egyetlen kitűnőnél alacsonyabb osztályzat csúszsék értesítőjébe.

A fiatalok a VI. gimnáziumi osztályt lezáró vizsgák után megitták a „potust”, ami egy vendéglői vacsorát jelentett. Annak megünneplését, hogy most már „urak” lettek, vagyis a tanárok többé nem tegezték őket, és dohányozniuk is szabad lett. (Az 1850 előtti tanrendszer szerint ezután már a főiskolai jellegű bölcséleti osztályok következtek.) Különös pillanat volt az iskolában a tankerületi főigazgató, ekkoriban Kuncz Elek évenkénti látogatása. Majdnem minden osztályban hallgatott órákat, s a diá-

koknak is tett fel kérdéseket. Az érettségi még iskolai keretek között zajlott. A kormány megbízottól nincs említés. Annál inkább a puskázási módszerekről. Neki a sikeres írásbeli után magyar irodalomból Pázmány Péterről kellett beszélni: sikerült „szabatos kiselőadást” tartania. A harminckét végzősből öten érettségiztek jelesen, egy társukat utasították pótérettségire. Pár nap múlva megtartották a „hagyományos érettségi vacsorát”, amelyen a tanárok is részt vettek. Ballagásról nincs szó.

Tágabb értelemben Hory András életének ekkori színtere Kolozsvár városa és Homoródfürdő.

Kolozsvárt, a sétatéri katonai uszodában pár nap alatt tanul meg úszni. Saját pénzéből vett biciklijével megtett első útjai is ide kötődnek. Bélyeget gyűjt, selyemhernyót tenyészt és parittyázik, mint a többi kisfiú. Aztán következik a cirkusz, a panoptikum, a színház, a zene. Különösen az operettek és az azokban fellépő primadonnák, szubrettek vannak rá nagy hatással. Valósággal összegyűjti a kolozsvári szokásokat, anekdotákat. Szó van a Kálváriától a Szentpéteri templomig terjedő húsvéti néma gyaloglásról, hogy valamely kívánság teljesüljön, vagy a húsvéti locsolásról. Legendás alakokról olvashatunk, köztük Barcsay Domokos, a „fejedelem” és Purjesz Zsigmond, a legtekintélyesebb orvos-professzor.

Kolozsváron kívül csak édesapjával utazik. Egyszer Budapesten a milleniumi kiállítást nézik meg, és egyszer Vencelt keresik fel. Ezekről röviden ír.

Évente a család a vakáció kezdetétől kiköltözött Homoródfürdőre. Csak augusztus végén, iskolakezdekortértek vissza Kolozsvárra. Augusztusban az édesapa is ott töltötte szabadságát. Eleinte szekerekkel, később vonattal és rengeteg poggyással utaztak. A cselédlányt és szakácsnőt is magukkal viték. A meglehetősen félreeső kis fürdőhely akkoriban közkedveltségnek örvendett a maga borvízforrásaival. Még arisztokrata vendégek is megfordultak ott. A fiatalabbak kipróbálták a roppant hideg pezsgőfürdőt, s mindenki rendszeresen itta a gyógyhatású vizet. Mivel a bérelhető lakások elég hiányosak voltak, idővel a család villát építtetett, ezt az édesanya nevére Ilona villának keresztelték el. A kisfiú itt ismerkedhetett meg a természettel, a sportokkal, a vendéglői étellel és a „cigányozással”, a szerenádadással. Ideköthetnek első szerelmei, amelyek legfeljebb egy kézszorításig terjedtek. Itt ismerkedik meg az italozással is. Az önéletírás valószínűleg Homoródfürdő fénykorának az egyetlen hiteles megörökítője. Innen kirándulásként eljuthattak a Hargitára, a környező falvakba, udvarházakba. Színesen írja le a Szent István-nap előtti vásárnapon rendezett „unitárius búcsút”, ezt az egyedülálló helyi népszokást.

A történet az egyetemi életre való felkészülés említésével szakad meg. És egy szerény utalással a huszárkodás álmaira, amely úgy pattant szét, mint egy csillogó szappanbuborék: nem sejthette, hogy a csukaszürke katonamundért majd „Bukovina véráztatta hegyei közt”

ölti magára. Még egyetlen alkalommal utal eljövendő sorsára, amikor Velen-cétől búcsúzva megemlíti, hogy „kóborló élete folyamán” még sokszor ellátogat oda.

Az olvasóban felmerül a kérdés, hogy tulajdonképpen egy önéletrajzzal áll-e szemben, vagy éppen életregénnyel. Az életrajz mindenképpen a vázat adja. Erre azonban nyilvánvalóan megkomponált szöveg épül. Különösen az iskolai évek előtti szövegrész alapoz szakszerű dokumentációra. Néhány derengő emléket társított akár családi levelezéshez, akár a sajtó híreihez. Nagyon valószínűnek tartjuk, hogy éppen az *El-lenzéke* Bécsben is megtalálható korabeli kollekcióját forgatta át, s onnan írta ki a felmerülő városi, politikai kérdéseket, anekdotákat, amelyeket aztán a megfelelő helyen épített be történetébe. Még a családban hallhatott a Bartha Miklós elleni kardos támadásról. De már az 1894-es memorandum-per vagy a szabadtűzvesztések rítusa, Erdély elhanyagolása a központi kormányzat által, vagy a közigazgatás államosításának kérdése aligha jutott el az iskolások fogalomtárába.

Különösen utal a megszerkesztettségére a „sub auspiciis regis”, vagyis a királygyűrés doktorrá avatás visszavisszatérő motívuma. Kolozsvárt 1896-ban esett meg először ez a nagy visszhangú ceremónia. De szinte hihetetlen, hogy egy kisgyermek efféle célt tűzzön maga elé. Az 1906/1907-ben kiérde-melt királygyűrűt az uralkodó képviselőjétől vehette át az egyetem 1909. ja-

nuár 27-én megrendezett ünnepségén. Disszertációját a svájci szövetségi alkotmányról írta.

Sas Péter szerencsés kézzel választotta ki ezt a jóformán ismeretlen művet a Magyar Tudományos Akadémia levéltárából. Kétségtelenül a várostörténet egyik nyugalmas, békés időszakát örökíti meg. Karnyújtásnyira a forradalom és az azt követő abszolutizmus emléke, s még nem is fúj a világháború előszele. Már vonat jár Kolozsvárig, s épül tovább a pálya. Sőt a városban is közlekedik a három irányba szállító helyi vasút, az „áj-váj”. A piac még a Főtérre székel és a főutcákba is kinyúlik, a korzó az új, tornyos megyeházától indul a Főtér irányába, s annak nyugati során folytatódik. Mikor hősünk érettségizik, az egyetem új épületei már a befejezéshez közelednek, s az igazságügyi palota, az új színház építése is napirenden szerepel. Csak remélni merjük, hogy ezekről a következő életrajzi kötetekben olvashatunk.

A kötet címét a borító színes fényképe teszi szemléletessé. Sas Péter előszava (*Kolozsvártól Kolozsvárig*) minden lényegeset elmond a szerzőről és családjáról. Javasolja emléktábla illesztését a Hory-házra. Korabeli fényképek, családi portrék illusztrálják a kötetet. Könyvészet, szómagyarázat, névmutató segíti a tájékoztatást. Talán egy családfavázlat megrajzolása indokolt lett volna. Az alcím pedig a „kolozsvári kisdiák” szórendben jobban hangzanék.

Gaal György